



In the name of Allah, the compassionate, the merciful  
به نام خداوند بخشنده مهربان

سرشناسه  
عنوان و نام پدیدآور : روان‌شناسی شخصیت از دیدگاه اسلام / محمدصادق شجاعی .  
مشخصات نشر : قم : مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۴۰۱.  
مشخصات ظاهری : ۴۸۶ ص. : مصور، جدول.  
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۳۱۵-۱۸۵-۹  
وضعیت فهرست نویسی : فیپا  
یادداشت : کتابنامه.  
موضوع : شخصیت -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام / Personality -- Religious aspects -- Islam  
شخصیت / Personality  
شخصیت -- جنبه‌های مذهبی / Personality -- Religious aspects  
شخصیت -- تحول و تغییر / Personality change  
شخصیت -- تحول و تغییر (اسلام) / (Personality change (Islam\*)  
شناسه افزوده : جامعه المصطفی ﷺ العالمية. مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ  
شناسه افزوده : Almufata International UniversityAlmustafa  
Translation and Publication center  
رده بندی کنگره : BP۲۵۰  
رده بندی دیویی : ۲۹۷/۶۳  
شماره کتابشناسی ملی : ۹۰۷۶۸۷۷  
مرجع تولید : پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ  
این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است

BP1510

روان‌شناسی شخصیت از دیدگاه اسلام

مؤلف: محمدصادق شجاعی

چاپ اول: ۱۴۰۱ ش / ۱۴۴۴ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

چاپ: چاپخانه دیجیتال المصطفی ﷺ شمارگان: ۵۰۰ قیمت:

مراکز پخش

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸ تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴

تلفکس: (داخلی ۱۰۵) / +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵

◀ ایران، قم، بلوار محمد امین، سه‌راه سالاریه تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۲۱۳۳۱۰۶

pub\_almustafa @pub-almustafa.ir miup@pub.miu.ac.ir

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثریاری رساندند.

● مدیر انتشارات: مصطفی نوبخت ● مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری ● ناظر چاپ: ایوب جمالی

همه حقوق برای ناشر محفوظ است



# روان‌شناسی شخصیت از دیدگاه اسلام

محمدصادق شجاعی

## سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی، فرآوری اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پایبندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این رو، مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، اقتضا دارد که دانش پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم، با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند، گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالندگی مراکز آموزشی و پژوهشی، در گرو نظام منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روزکردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه، نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعة المصطفی علیه السلام العالمية» به‌عنوان بخشی از این مجموعه، که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیرایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون آموزشی و پژوهشی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

---

## فهرست

---

پیشگفتار	۱۳
۱. درآمدی بر روان‌شناسی شخصیت	۱۷
هدف‌های آموزشی	۱۷
تعریف شخصیت	۱۷
رشته روان‌شناسی شخصیت	۲۱
موضوع روان‌شناسی شخصیت	۲۲
هدف روان‌شناسی شخصیت	۲۶
زمینه‌های تاریخی روان‌شناسی شخصیت	۲۸
۱. تاثیر و فعالیت‌های نمایشی	۳۰
۲. مذهب و اعتقادات دینی	۳۰
۳. زیست‌شناسی تحولی	۳۲
گسترش روان‌شناسی شخصیت	۳۴
۲. رویکردهای نظری مطالعه شخصیت	۳۹
هدف‌های آموزشی	۳۹
۱. رویکرد روان‌تحلیلگری	۴۰
۲. رویکرد رفتارگرایی	۴۵
۳. رویکرد شناختی	۴۹

۴. رویکرد انسان‌گرایی \_\_\_\_\_ ۵۳
۵. رویکرد صفات \_\_\_\_\_ ۵۷
۶. رویکرد فرهنگی \_\_\_\_\_ ۵۹
۷. رویکرد دینی \_\_\_\_\_ ۶۲
- پیشینه مطالعه شخصیت با رویکرد اسلامی \_\_\_\_\_ ۶۵
۳. عوامل و فرایندهای زیستی شخصیت \_\_\_\_\_ ۷۱
- هدف‌های آموزشی \_\_\_\_\_ ۷۱
- پیشینه دیدگاه‌های زیستی شخصیت \_\_\_\_\_ ۷۲
- نظریه مزاج‌شناسی بقراط و جالینوس \_\_\_\_\_ ۷۲
- نظریه تیپ‌شناسی شلدون و کرچمر \_\_\_\_\_ ۷۳
- نظریه مجموعه‌شناسی روانی \_\_\_\_\_ ۷۴
- تحقیقات علوم زیستی شخصیت \_\_\_\_\_ ۷۸
- عوامل و فرایندهای زیستی شخصیت در منابع اسلامی \_\_\_\_\_ ۸۱
- فرایند تأثیر عوامل زیستی در شخصیت از دیدگاه اسلام \_\_\_\_\_ ۸۳
۱. تأثیرهای اولیه: زمینه‌های مشترک و همگانی \_\_\_\_\_ ۸۳
- الف) طینت و شخصیت \_\_\_\_\_ ۸۳
- ب) بدن ذره‌ای و شخصیت \_\_\_\_\_ ۸۷
۲. فطرت و شخصیت \_\_\_\_\_ ۹۱
- نقش عوامل زیستی در پدیدآیی و تحول شخصیت \_\_\_\_\_ ۹۴
۱. وراثت و ژنتیک \_\_\_\_\_ ۹۵
۲. تأثیرپذیری نفس از بدن \_\_\_\_\_ ۹۷
۳. تأثیر نوع تغذیه بر ویژگی‌های شخصیتی افراد \_\_\_\_\_ ۹۹
۴. تأثیر غذا از نظر حلال و حرام بودن \_\_\_\_\_ ۱۰۰
۵. رفتارهای جنسی نابهنجار والدین \_\_\_\_\_ ۱۰۲
۴. عوامل و فرایندهای محیطی شخصیت \_\_\_\_\_ ۱۰۵
- هدف‌های آموزشی \_\_\_\_\_ ۱۰۵

- عوامل خانوادگی ..... ۱۰۶
- تجربه‌های اولیه در خانواده ..... ۱۰۷
- نگرش‌ها و ارزش‌های خانواده ..... ۱۱۲
- شیوه‌های فرزندپروری ..... ۱۱۵
- الگوی اسلامی: فرزندپروری عقلاانه ..... ۱۱۸
- ارتباط با دیگر اعضای خانواده ..... ۱۲۴
- عوامل اجتماعی ..... ۱۲۴
۱. هم‌بازی‌ها و دوستان ..... ۱۲۵
۲. مدرسه و نظام آموزشی ..... ۱۲۷
۳. دولت و حکومت ..... ۱۲۹
۴. عوامل فرهنگی ..... ۱۳۱
۵. فضای مجازی و رسانه‌ها ..... ۱۳۲
- ویژگی‌های فرهنگ فضای مجازی ..... ۱۳۴
۶. عوامل زیست‌بوم‌شناختی ..... ۱۳۶
۵. عوامل و فرایندهای معنوی شخصیت ..... ۱۴۱
- هدف‌های آموزشی ..... ۱۴۱
- جایگاه معنویت در زندگی انسان ..... ۱۴۱
- تعریف و چیستی معنویت ..... ۱۴۴
- ارتباط معنویت و شخصیت در روان‌شناسی ..... ۱۵۱
- ویلیام جیمز ..... ۱۵۲
- فروید ..... ۱۵۴
- یونگ ..... ۱۵۶
- آلپورت ..... ۱۵۸
- پژوهش‌های اخیر درباره دین‌داری، معنویت و شخصیت ..... ۱۶۱
- تحقیقات مربوط به معنویت و شخصیت در ایران ..... ۱۶۹
- معنویت به‌عنوان یکی از ابعاد شخصیت ..... ۱۷۰
- ارزش‌ها: تجلی بُعد معنوی شخصیت ..... ۱۷۶

۶. رشد و تحول شخصیت: تغییر و ثبات در طول دوره زندگی \_\_\_\_\_ ۱۷۹
- هدف‌های آموزشی \_\_\_\_\_ ۱۷۹
- رشد و تحول شخصیت \_\_\_\_\_ ۱۷۹
- حیطه‌های رشد و تحول شخصیت \_\_\_\_\_ ۱۸۳
- مراحل رشد و تحول شخصیت \_\_\_\_\_ ۱۹۱
۱. دوره کودکی \_\_\_\_\_ ۱۹۲
- مرحله اول: شیرخوارگی یا کودکی اولیه (تولد تا ۲ سالگی) \_\_\_\_\_ ۱۹۳
- مرحله دوم: صباوت یا کودکی میانه (از ۲ تا ۷ سالگی) \_\_\_\_\_ ۱۹۶
- مرحله سوم: از ۷ تا ۱۲ - ۱۳ سالگی (کودکی پایانی) \_\_\_\_\_ ۲۰۰
۲. دوره نوجوانی \_\_\_\_\_ ۲۰۱
- مرحله ابتدای نوجوانی (حدود ۱۲ تا ۱۳ سالگی) \_\_\_\_\_ ۲۰۲
- مرحله میانی نوجوانی (حدود ۱۳ تا ۱۶ سالگی) \_\_\_\_\_ ۲۰۴
- مرحله پایانی نوجوانی (۱۶ تا ۱۸ سالگی) \_\_\_\_\_ ۲۰۶
۳. دوره جوانی \_\_\_\_\_ ۲۰۷
- مرحله ابتدای جوانی (۱۸ تا حدود ۲۱ سالگی) \_\_\_\_\_ ۲۰۹
- مرحله میانی جوانی (حدود ۲۱ تا ۳۰ سالگی) \_\_\_\_\_ ۲۱۰
- مرحله اواخر جوانی (حدود ۳۰ تا ۴۰ سالگی) \_\_\_\_\_ ۲۱۳
۴. دوره میان‌سالی \_\_\_\_\_ ۲۱۶
- مرحله میان‌سالی اولیه (۴۰ تا حدود ۵۰ سالگی) \_\_\_\_\_ ۲۱۷
- مرحله میان‌سالی پایانی (۵۰ تا ۶۰ سالگی) \_\_\_\_\_ ۲۲۰
۵. دوره پیری \_\_\_\_\_ ۲۲۱
- مرحله آغاز پیری (از حدود ۶۰ تا ۷۵ سالگی) \_\_\_\_\_ ۲۲۳
۶. مرحله کهنسالی (از ۷۵ سالگی تا پایان عمر) \_\_\_\_\_ ۲۲۴
۷. ابعاد و ساختار شخصیت \_\_\_\_\_ ۲۳۳
- هدف‌های آموزشی \_\_\_\_\_ ۲۳۳
- ساختار شخصیت از دیدگاه روان‌شناسان \_\_\_\_\_ ۲۳۳
- مدل سه‌بعدی ذهن \_\_\_\_\_ ۲۳۴



۱. مدل ساختاری فروید ..... ۲۳۵
۲. مدل ساختاری یونگ ..... ۲۳۸
- الف) خود ..... ۲۳۹
- ب) ناهشیار شخصی ..... ۲۳۹
- ج) ناهشیار جمعی ..... ۲۴۰
۳. مدل ساختاری هنری موری ..... ۲۴۲
۴. مدل ساختاری راجرز ..... ۲۴۴
- ساختار شخصیت از دیدگاه اندیشمندان مسلمان ..... ۲۴۵
- طبقه‌بندی صفات شخصیت ..... ۲۴۸
- ساختار شخصیت بر طبق آیات و روایات ..... ۲۵۳
- الگوی ساختاری شخصیت در آیات و روایات ..... ۲۶۷
۸. سنجش و اندازه‌گیری شخصیت ..... ۲۷۱
- هدف‌های آموزشی ..... ۲۷۱
- مفهوم سنجش و اندازه‌گیری ..... ۲۷۲
- مبانی سنجش و اندازه‌گیری ..... ۲۷۵
- پیشینه و ابزارهای سنجش و اندازه‌گیری شخصیت ..... ۲۸۱
- انواع ابزارهای اندازه‌گیری شخصیت ..... ۲۸۲
۱. آزمون‌های فرافکن ..... ۲۸۳
- الف) آزمون رورشاخ ..... ۲۸۵
- ب) آزمون اندریافت موضوع (TAT) ..... ۲۸۸
۲. آزمون‌های ترسیمی (نقاشی) ..... ۲۹۰
۳. آزمون‌های عینی ..... ۲۹۱
- الف) شخصیت‌سنج چندوجهی مینه سوتا (MMPI) ..... ۲۹۲
- ب) پرسشنامه روانی کالیفرنیا (CPI) ..... ۲۹۵
- ج) سنخ‌نمای مایرز-بریگز (MBTI) ..... ۲۹۶
- د) پرسشنامه ۱۶ عاملی شخصیت کتل (16PF) ..... ۲۹۷
- ه) پرسشنامه پنج‌عاملی نئو (NEO-FFI) ..... ۳۰۰

- ۳۰۳ \_\_\_\_\_ ابزارهای اندازه‌گیری شخصیت با رویکرد اسلامی
- ۳۰۵ \_\_\_\_\_ ۱. پرسشنامه ویژگی‌های اخلاقی شخصیت مسلمان (MCMP)
- ۳۰۵ \_\_\_\_\_ ۲. پرسشنامه سنجش شخصیت مذهبی مسلمان (MRPI)
- ۳۰۷ \_\_\_\_\_ ۳. پرسشنامه ۱۵ عاملی شخصیت بر پایه منابع اسلامی (ISPI-15)
- ۳۰۹ \_\_\_\_\_ عامل‌ها و رویه‌های پرسشنامه ۱۵ عاملی شخصیت
- ۳۰۹ \_\_\_\_\_ عامل اول: طمأنینه
- ۳۱۱ \_\_\_\_\_ عامل دوم: اعتدال
- ۳۱۴ \_\_\_\_\_ عامل سوم: بزرگی نفس
- ۳۱۶ \_\_\_\_\_ عامل چهارم: خوش‌خلقی
- ۳۱۸ \_\_\_\_\_ عامل پنجم: مناعت طبع
- ۳۲۰ \_\_\_\_\_ عامل ششم: انعطاف‌پذیری
- ۳۲۲ \_\_\_\_\_ عامل هفتم: تعهد
- ۳۲۴ \_\_\_\_\_ عامل هشتم: شادکامی
- ۳۲۶ \_\_\_\_\_ عامل نهم: فعال بودن
- ۳۲۷ \_\_\_\_\_ عامل دهم: عفت
- ۳۲۹ \_\_\_\_\_ عامل یازدهم: ثبات
- ۳۳۲ \_\_\_\_\_ عامل دوازدهم: زیرکی
- ۳۳۴ \_\_\_\_\_ عامل سیزدهم: فروتنی
- ۳۳۶ \_\_\_\_\_ عامل چهاردهم: پیوندجویی
- ۳۳۸ \_\_\_\_\_ عامل پانزدهم: تکلیف‌پذیری
- ۳۴۳ \_\_\_\_\_ ۹. بهنجاری شخصیت
- ۳۴۳ \_\_\_\_\_ هدف‌های آموزشی
- ۳۴۴ \_\_\_\_\_ تعریف بهنجاری
- ۳۴۵ \_\_\_\_\_ ملاک‌های بهنجاری شخصیت
- ۳۴۶ \_\_\_\_\_ ۱. ملاک آماری
- ۳۴۷ \_\_\_\_\_ ۲. ملاک همگونی اجتماعی

۳۴۸. ملاک اخلاقی یا ارزشی \_\_\_\_\_
۳۴۸. ملاک روان‌شناختی \_\_\_\_\_
۳۴۹. ملاک زیستی - فیزیولوژیکی \_\_\_\_\_
۳۵۰. ملاک‌های بهنجاری شخصیت از دیدگاه اسلام \_\_\_\_\_
۳۵۰. ۱. اخلاقی بودن \_\_\_\_\_
۳۵۱. ۲. متعارف بودن \_\_\_\_\_
۳۵۳. ۳. انسجام‌یافتگی \_\_\_\_\_
۳۵۴. ۴. همخوانی با فطرت \_\_\_\_\_
۳۵۵. ۵. منطقی و عقلایی بودن \_\_\_\_\_
۳۵۶. خردمندی: عملکرد مطلوب و بهنجاری \_\_\_\_\_
۳۶۱. ویژگی‌های شخصیت بهنجار در منابع اسلامی \_\_\_\_\_
۳۶۱. ۱. اعتدال و میانه‌روی \_\_\_\_\_
۳۶۷. ۲. سودمندی اجتماعی \_\_\_\_\_
۳۶۹. ۳. داشتن زندگی هدفمند \_\_\_\_\_
۳۷۱. ۴. شناخت واقع‌بینانه از خود \_\_\_\_\_
۳۷۳. ۵. احساس خودارزشمندی \_\_\_\_\_
۳۷۵. ۶. پذیرش مرگ و آمادگی برای آن \_\_\_\_\_
۳۷۷. ۷. داشتن تعهد و مسئولیت‌پذیری \_\_\_\_\_
۳۸۰. ۸. توانایی خودکنترلی و مدیریت خویشتن \_\_\_\_\_
۳۸۴. ۹. جهت‌گیری مذهبی سالم \_\_\_\_\_
۳۸۶. ۱۰. زهدورزی و عدم دل‌بستگی به دنیا \_\_\_\_\_
۳۸۸. شکل‌گیری سبک زندگی بهنجار \_\_\_\_\_
۳۹۱. ۱۰. آسیب‌شناسی روانی و اختلال شخصیت \_\_\_\_\_
۳۹۱. هدف‌های آموزشی \_\_\_\_\_
۳۹۲. جایگاه آسیب‌شناسی در نظریه‌های شخصیت \_\_\_\_\_
۳۹۳. تعریف اختلال روانی \_\_\_\_\_

- تعریف اختلال شخصیت ..... ۳۹۳
- الگوهای طبقه‌بندی اختلالات شخصیت ..... ۳۹۷
۱. الگوی مقوله‌ای ..... ۳۹۷
۲. الگوی ابعادی ..... ۳۹۸
۳. الگوی نمونه‌ای ..... ۴۰۰
۴. الگوی پویایی ساختاری ..... ۴۰۰
۵. الگوی ارتباطی ..... ۴۰۲
- طبقه‌بندی اختلالات شخصیت بر پایه منابع اسلامی ..... ۴۰۲
- چارچوب نظریه آسیب‌شناسی روانی با رویکرد اسلامی ..... ۴۰۴
- اصول و مفاهیم بنیادی ..... ۴۰۵
- ماهیت اختلال شخصیت در منابع اسلامی ..... ۴۱۱
- اختلال مسخ شخصیت ..... ۴۱۲
- خود مختل ..... ۴۱۵
- قلب و بیماری روانی ..... ۴۱۵
- قلب و اختلالات شخصیت ..... ۴۱۸
۱. انواع اختلالات مربوط به قلب ..... ۴۱۸
۲. نقش گناه در شکل‌گیری و فرایند اختلال ..... ۴۲۵
- گناه و تغییرات بنیادی در شخصیت ..... ۴۲۷
- ارزیابی اختلالات شخصیت ..... ۴۲۸
- فرعون؛ نماد اختلال شخصیت خودکامه ..... ۴۲۹
- ویژگی‌های شخصیتی فرعون ..... ۴۳۰
- منابع ..... ۴۳۷

---

## پیشگفتار

---

موضوع روان‌شناسی شخصیت بررسی تفاوت‌ها و شباهت‌های افراد است (ولفراد و پریتز). با این وجود، روان‌شناسان درباره تعریف شخصیت اتفاق نظر ندارند. پیچیدگی شخصیت به اندازه‌ای است که دستیابی به یک تعریف همگانی و مورد قبول از آن را نه تنها دشوار، بلکه غیرممکن ساخته است. به تعداد افرادی که سعی در شناخت شخصیت داشته‌اند، تعریف‌های متفاوت از شخصیت و به تبع آن، نظریه‌های شخصیتی گوناگون وجود دارد. در واقع، علت این‌که آن‌ها تعریف‌های متفاوت از شخصیت ارائه داده‌اند این است که درباره ماهیت انسان اتفاق نظر وجود ندارد (فیست و فیست، ۲۰۰۹، ص ۷).

رویکرد روان‌تحلیلگری، رفتارگرایی، شناختی، یادگیری اجتماعی، انسان‌گرایی و صفات، از جمله رویکردهای اصلی و عمده در مطالعه شخصیت محسوب می‌شوند. با وجود جنبه‌های مثبت زیادی که در این نظریه‌ها وجود دارد، هرکدام با نقایص و کاستی‌هایی همراه است. این امر موجب شده که نظریه‌های شخصیت در روان‌شناسی با انتقادهای زیادی

از سوی پژوهشگران روبه‌رو شود (دویری، ۲۰۰۶). یکی از انتقادهای اصلی این است که خاستگاه نظریه‌های شخصیت، فرهنگ غربی بوده و بنابراین، در فرهنگ‌های دیگر از کارآمدی لازم برخوردار نیست (چیونگ و همکاران، ۲۰۰۱). پونتی روتو و همکاران (۲۰۰۱) و برگین و پاینی<sup>۱</sup> (۲۰۱۹) در تحقیقات خود به این نتیجه رسیده‌اند که توجه به باورها، اعتقادات، فرهنگ و رسوم اجتماعی در روان‌شناسی شخصیت یک اصل اساسی است. هر جامعه‌ای متناسب با اهداف، باورها و شرایط فرهنگی خود به نظریه‌ها و ابزارهای خاصی در زمینه شخصیت نیازمند است. بر اساس این یافته‌ها آنان نتیجه گرفته‌اند که موضوعات مربوط به شخصیت باید در جوامع مختلف بر اساس ویژگی‌های فرهنگی افراد مورد بررسی قرار گیرد (میورانت، ۲۰۱).<sup>۲</sup> یکی دیگر از دلایل اصلی ناکارآمدی نظریه‌های شخصیت در روان‌شناسی، به ناتوانی محققان در شناخت چهره واقعی انسان برمی‌گردد. این مسئله به خوبی در کتاب *انسان موجود ناشناخته* اثر الکسیس کارل (۱۳۸۹) و همچنین در داستان «پیل در تاریک‌خانه» مولوی (مولوی، ۱۳۹۰: ص ۳۹۸) به تصویر کشیده شده است. طبق این برداشت، پژوهشگران هرچند هم سعی کنند که با انباشته‌سازی اطلاعات و تجارب شخصی خود، تصویر جامعی از شخصیت واقعی انسان ترسیم کنند، ولی در این زمینه ناموفق خواهند بود. در واقع، آنچه روان‌شناسان در تحقیقات و پژوهش‌های خود به آن دست یافته‌اند، تنها بخشی از حقایق مربوط به انسان را نشان می‌دهد. شناخت کامل انسان و دستیابی به الگوی جامعی از شخصیت، مستلزم در نظر گرفتن نگاه فراانسانی و

---

1. Bergin, A. E., & Payne, I. R.

2. Meurant, G.

چیزی است که در ادیان و به‌ویژه اسلام به‌عنوان آخرین دین الهی و قرآن جامع‌ترین کتاب مربوط به انسان مطرح شده است.

خوشبختانه بسیاری از پژوهشگران (العانی، ۲۰۰۸؛ نورینزیان و شریف، ۲۰۰۸؛ پیچون و همکاران، ۲۰۰۷؛ روتلیج و همکاران، ۲۰۱۸؛ مرادی و نوری، ۲۰۱۹) پذیرفته‌اند که دین و منابع دینی، یکی از غنی‌ترین و متعبرترین پشتوانه‌های علمی برای شناخت انسان و دستیابی به الگوی جامعی از شخصیت است. از این رو برخی پیشنهاد کرده‌اند که باید از منابع دینی در پژوهش‌های مربوط به شخصیت استفاده شود. گرچه پژوهش‌هایی در این زمینه انجام شده است، ولی به‌هیچ‌وجه کافی نیست. هدف اصلی این پژوهش، بررسی شخصیت از دیدگاه اسلام است که در ۱۰ فصل تنظیم شده است و در هر فصل، به‌عنوان مقدمه و پیش‌نیاز، به یافته‌های روان‌شناسان نیز اشاره می‌شود.

در فصل اول، ضمن اشاره به تعریف و موضوع روان‌شناسی شخصیت، زمینه‌های تاریخی آن به‌طور گذرا مورد بررسی قرار می‌گیرد. فصل دوم، به رویکردهای نظری مطالعه شخصیت اختصاص یافته است. یکی از رویکردهای مهم در این فصل، رویکرد دینی و فرهنگی مطالعه شخصیت است. عوامل و فرایندهای زیستی، محیطی و معنوی شخصیت به ترتیب عنوان فصل سوم، چهارم و پنجم این اثر را تشکیل می‌دهد. فصل ششم به رشد و تحول شخصیت اختصاص یافته است. ابعاد و ساختار شخصیت، عنوان فصل هفتم این اثر است. در فصل هشتم، سنجش و اندازه‌گیری شخصیت و در فصل نهم به‌نجاری شخصیت مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. سر

انجام در فصل دهم آسیب‌شناسی و اختلال شخصیت بررسی شده است. در پایان از همه عزیزانی که ما را در به ثمر رسیدن این اثر یاری رسانده‌اند، به ویژه جناب آقای دکتر صفورایی که ارزیابی انجام دادند، صمیمانه تشکر و قدردانی می‌کنیم.

محمدصادق شجاعی

۲۸ اسفند ۱۴۰۰